ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ
ΜΑΡΩΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ

ΟΜΙΛΙΑ
ΣΕΒ. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΜΑΡΩΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ
κ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ

«Η ΚΑΤΑΚΛΥΣΜΙΑΙΑ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

(Μέσα 14ου - Μέσα 15ου αἰώνος).

Τὰ γεγονότα καὶ ἡ ἑρμηνεία τους»

Ἀγαπητοὶ Σύνεδροι

Εἶναι μεγάλη χαρὰ καὶ τιμὴ ἡ πρόσκληση συμμετοχῆς μου στὴν ἐπετειακὴ ἡμερίδα τοῦ Ἐλευθέρου Πανεπιστημίου τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσός, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐπετείου τῶν 102 ἐτῶν ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Θράκης μας καὶ τῶν 100 ἐτῶν ἀπὸ τὴν μαρτυρικὴ ἐκκένωση τῆς Ἀνατολικῆς μας Θράκης.

Ὁμολογῶ ὅτι ἡ ἐπιλογὴ τοῦ θέματος ποὺ προτίθεμαι νὰ ἀναπτύξω δὲν ἦταν εὔκολη, διότι ἡ ἀνασκόπηση στὰ γεγονότα καὶ τὶς ἐπιπτώσεις τους ἀπὸ μία τόσο δύσκολη ἐποχὴ γιὰ τὴν Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, τὸν κλῆρο καὶ τὸν λαὸ τῆς Θράκης, ἐγείρει ὀδυνηρὲς μνῆμες οἱ ὁποῖες, παρὰ τὴν παρέλευση τόσων αἰώνων, δὲν ἔπαυσαν νὰ συγκινοῦν βαθύτατα.

Γνωρίζουμε ἅπαντες οἱ συμμετέχοντες στὴν ἐκλεκτὴ αὐτὴ ὁμήγυρη, εἴτε ἀπὸ τὴν θέση τοῦ κληρικοῦ εἴτε ἀπὸ ἐκείνην τοῦ πληρώματος, τὴν δέηση τῆς ἀρτοκλασίας «ὑπὲρ τοῦ διαφυλαχθῆναι τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν ταύτην, καὶ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν ἀπὸ λοιμοῦ, λιμοῦ, σεισμοῦ, καταποντισμοῦ, πυρός, μαχαίρας,

ἐπιδρομῆς ἀλλοφύλων, ἐμφυλίου πολέμου καὶ αἰφνιδίου θανάτου...». Συναριθμώντας τὶς μεγάλες συμφορές, τὶς κυριολεκτικῶς φαραωνικὲς πληγές, ποὺ μποροῦν νὰ πλήξουν ἕναν λαὸ στὸν ἀριθμὸ τῶν ἐννέα, παρατηρήσαμε πώς, στὴν ἑκατονταετηρίδα 1352-1453, οἱ ἑπτὰ ἀπὸ τὶς ἐννέα: οἱ λοιμός, λιμός, σεισμός, μάχαιρα, ἐπιδρομὴ ἀλλοφύλων, ἐμφύλιος πόλεμος καὶ αἰφνίδιος θάνατος, ἔπληξαν τὴν θρακικὴ Ρωμιοσύνη, προκαλώντας τῆς βλάβη ἐν πολλοῖς ἀνήκε στο καὶ τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν γεγονότων τὰ ὁποῖα θὰ ἐκτεθοῦν κατωτέρω.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι, ἤδη ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 14ου αἰῶνος, ἡ πάλαι ποτὲ περικλεὴς καὶ πλέον παρακμάζουσα Βυζαντινή, καὶ κατ' ὄνομα πλέον, Αὐτοκρατορία ἀντιμετώπιζε στὰ ἀνατολικὰ χερσαία της σύνορα, στὴν τελευταία ἐναπομείνασα μικρασιατικὴ ἐπαρχία, τὴν ἀρχαία Βιθυνία, τὴν ἐντεινόμενη ὀθωμανικὴ ἀπειλὴ ποὺ ἀπὸ μία δράκα νομάδων ἔτεινε νὰ ἐξελιχθεῖ σὲ ἡγεμονία ὑπὸ τὴν στιβαρὴ καθοδήγηση τοῦ Ὀσμάν, τοῦ γιοῦ του Ὀρχὰν καὶ τοῦ διαδόχου του Μουράτ. Μετὰ τὴν ὀλέθρια γιὰ τοὺς Βυζαντινοὺς μάχη τοῦ Βαφέως, στὶς ἀρχὲς τοῦ αἰώνα, οἱ τρεῖς μεγάλες πόλεις τῆς ἐπαρχίας, ἡ Προύσα, ἡ Νίκαια καὶ ἡ Νικομήδεια, τέθηκαν ὑπὸ ἀσφυκτικὴ περίσφιξη, γιὰ νὰ καταληφθοῦν μὲ τὴν σειρὰ ἀναφορᾶς τους, τὰ ἔτη 1326, 1331 καὶ 1337.

Προσεγγίζοντας στὰ μέσα τοῦ αἰῶνος, κατέστη φανερὸν ὅτι πλησίαζε καὶ ἡ σειρὰ τῆς Θράκης ἐν συνόλῳ. Δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε, ἀνατρέχοντας στὰ προμνημονευθέντα, πὼς οἱ δύο βυζαντινοὶ ἐμφύλιοι ποὺ προηγήθηκαν, εἶχαν προλειάνει τὸ ἔδαφος, καθὼς οἱ ἐπιχειρήσεις καὶ οἱ καταστροφὲς ἔλαβαν χώρα στὶς θρακικὲς πόλεις καὶ τὴν ὕπαιθρο χώρα. Ὁ μὲν πρῶτος, μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1341-1347, ἦταν μία σύγκρουση ποὺ ξέσπασε μετὰ τὸν θάνατο τοῦ αὐτοκράτορα Ἀνδρονίκου Γ' τοῦ Παλαιολόγου γιὰ τὴν κηδεμονία τοῦ ἐννιάχρονου γιοῦ καὶ διαδόχου του, Ἰωάννη Ε' τοῦ Παλαιολόγου. Ἐνέπλεξε δὲ ἀπὸ τὴ μία πλευρὰ τὸν κύριο συνεργάτη τοῦ Ἀνδρονίκου, τὸν Ἰωάννη Στ' τὸν Καντακουζηνό, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴν ἀντιβασιλεία ὑπὸ τὴν αὐτοκράτειρα Ἄννα τῆς Σαβοΐας, τὸν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννη ΙΔ' τὸν Καλέκα, καὶ τὸν μέγα δούκα Ἀλέξιο Ἀπόκαυκο. Ὁ πόλεμος πόλωσε τὴν βυζαντινὴ κοινωνία διαχωρίζοντας τὶς κοινωνικὲς τάξεις, μὲ τὴν ἀριστοκρατία νὰ ὑποστηρίζει τὸν Καντακουζηνό καὶ τὶς κατώτερες καὶ μεσαῖες τάξεις νὰ τάσσονται μὲ τὴν ἀντιβασιλεία. Ὁ

ἑπόμενος τέτοιος πόλεμος, μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1352-1357, σηματοδοτεῖ τὴν συνέχιση καὶ τὴν ὁλοκλήρωση τῆς προηγούμενης σύγκρουσης. Οἱ ἐπικεφαλῆς τῶν παρατάξεων ἦταν ὁ Ἰωάννης Ε' ὁ Παλαιολόγος ἐναντίον τῶν δύο Καντακουζηνῶν, τοῦ Ἰωάννη Στ' τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ τοῦ μεγαλύτερου γιοῦ, τοῦ Ματθαίου Καντακουζηνοῦ. Τελικῶς, ὁ Ἰωάννης Ε' ἀναδείχθηκε νικητὴς ὡς ὁ μοναδικὸς αὐτοκράτορας τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ἀναζωπύρωση τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ὁλοκλήρωσε τὴν καταστροφὴ τῆς προηγούμενης σύγκρουσης, ἀφήνοντας τὸ Ρωμαϊκὸ κράτος σὲ ἐρείπια, μὲ συνέπειες τὸν λιμὸ καὶ τὴν μάχαιρα.

Ἤδη, μὲ τὸ τέλος τοῦ πρώτου ἐμφυλίου ἦρθε καὶ ὁ λοιμός, μὲ τὴν μορφὴ τῆς βουβωνικῆς πανώλης, τοῦ μαύρου θανάτου πού, μεταφερόμενη μὲ καράβια, χτύπησε τὸ 1347 τὴν Κωνσταντινούπολη.

Ἡ ἐπιδρομὴ τῶν ἀλλοφύλων στὴν Θράκη ἦρθε ἐξ ἀφορμῆς ἑνὸς σεισμοῦ, ὅταν καταλήφθηκε στὴν θρακικὴ ἀκτὴ τῶν Δαρδανελίων τὸ φρούριο τῆς Τζύμπης καὶ ἦταν ἡ πρώτη περιοχὴ ποὺ κατέλαβαν οἱ Ὀθωμανοὶ στὴν Εὐρώπη. Ἡ ἀρχικὴ ἐγκατάσταση τῶν Ὀθωμανῶν στὴν Θράκη ἔγινε στὰ 1352. Τὴν χρονιὰ αὐτὴ ὁ αὐτοκράτορας Ἰωάννης Στ' ὁ Καντακουζηνός, ἀντάμειψε, προφανῶς, τὸν σουλτάνο Ὀρχὰν τὸν Α' γιὰ τὶς ὑπηρεσίες ποὺ τοῦ προσέφερε κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ δεύτερου δυναστικοῦ πολέμου καὶ τῆς ἐξέγερσης τῶν Ζηλωτῶν. Μετὰ τὴν κατάκτηση, ἀκολούθησε μία φυσικὴ καταστροφή. Τὸν Μάρτιο τοῦ 1354, ἕνας σεισμὸς κατερείπωσε τὰ τείχη τῆς Καλλίπολης καὶ ἄλλων πόλεων κατὰ μῆκος τῶν Δαρδανελλίων, τὶς ὁποῖες ὁ Σουλεϊμὰν Πασάς, γιὸς τοῦ Ὀρχάν, τοῦ Ὀθωμανοῦ, σουλτάνου κατέλαβε ἀμέσως, μεταφέροντας ἐποίκους ἀπὸ τὴν Μικρὰ Ἀσία. Ἡ ἐγκατάσταση τῶν Ὀθωμανῶν στὴν πόλη καὶ ἡ μετατροπή της σὲ διαπορθμευτικὸ σταθμὸ σηματοδότησε τὴν ἔναρξη τῆς διαδικασίας γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς Θράκης, ἀφοῦ οἱ σουλτάνοι εἶχαν ἐξασφαλίσει πλέον τὴν ἀπρόσκοπτη μεταφορὰ τῶν στρατευμάτων τους ἀπὸ τὴν ἀσιατικὴ στὴν εὐρωπαϊκὴ ἀκτή. Ἔτσι, ὄχι μόνον διέθεταν ἕνα δεύτερο καὶ πολὺ πιὸ σημαντικὸ λιμάνι γιὰ τὴν ἀσφαλὴ διαπεραίωση τῶν στρατευμάτων τους στὴν Εὐρώπη ἀλλὰ καὶ στέρησαν ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς τὴν δυνατότητα νὰ μεταφέρουν τὰ δικά τους στρατεύματα στὴν Μικρὰ Ἀσία. Ἀπὸ τὴν κατάληψη τῆς Καλλίπολης καὶ μετά, ἡ

ἐξάπλωση τῶν Ὀθωμανῶν στὴν Θράκη ἔγινε μὲ ραγδαίους ρυθμούς. Ἀξίζει μάλιστα νὰ σημειωθεῖ ἐδῶ, ὅτι σημαντικὸ ρόλο στὴν κατάκτηση τῆς περιοχῆς ἔπαιξαν οἱ ἀνεξάρτητοι μπέηδες τῆς δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας, οἱ ὁποῖοι διαπεραιώνονταν στὴν Θράκη μαζὶ μὲ τοὺς πολεμιστὲς καὶ τὸ «λαὸ» τους, ἀναζητώντας καλύτερη τύχη.

Κατὰ τὸ διάστημα 1352-1354, κατελήφθησαν καὶ οἱ πόλεις Ἀφροδισιάδα καὶ Μάδυτος, ἀλλὰ καὶ γενικότερα ὁλόκληρη ἡ χερσόνησος τῆς Καλλίπολης. Ἐπιπλέον, μετὰ τὸν σεισμὸ τοῦ 1354 κυριεύτηκαν ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς ἢ παραδόθηκαν σὲ αὐτούς, καὶ κάποιες ἐπιπλέον πόλεις ὅπως ἡ Ἀνάφαρτος καὶ ἡ Ἐλαιούς, ἡ Κιλία καὶ ἡ Γαλάτιρα, νοτίως τῆς Καλλίπολης. Τὸ 1357, καταλήφθηκε καὶ ἡ Βερόη. Τὴν ἴδια χρονιά, ὁ Σουλεϊμὰν πασὰς πέθανε ἀπροσδόκητα καὶ γιὰ ἕνα μικρὸ χρονικὸ διάστημα οἱ στρατιωτικὲς ἐνέργειες τῶν Ὀθωμανῶν διακόπηκαν, ὁπότε ὁ Ὀρχὰν ὑπέγραψε συμφωνία εἰρήνης μὲ τοὺς Βυζαντινούς. Μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Σουλεϊμάν, ὁ Μουράτ, γιὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ὀρχάν, ἔφτασε γιὰ πρώτη φορὰ στὴν Θράκη, τὸ 1359, λίγο πρὶν ὁ πατέρας του πεθάνει. Τὸ πρῶτο χρονικὸ διάστημα τῆς παραμονῆς του στὴν Θράκη δὲν ἐπεχείρησε κάποια στρατιωτικὴ ἐνέργεια, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι εἶχε στὴν διάθεσή του ἰσχυρὸ καὶ ἀφοσιωμένο στρατό.

Τὸ 1359 ἢ τὸ 1361 – ἡ χρονολογία παραμένει ἀδιευκρίνιστη – ὁ Ὀρχὰν κατέλαβε τὸ Διδυμότειχο, ἀνοίγοντας μία δίοδο κατὰ μῆκος τῆς βόρειας ἀκτῆς τοῦ Αἰγαίου πρὸς τὴν Θεσσαλονίκη. Αὐτὴ εἶναι ἡ μία ἄποψη γιὰ τὴν κατάληψη τῆς πόλης τοῦ Διδυμότειχου. Ὑπάρχει καὶ μία ἄλλη, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία τὸ Διδυμότειχο δὲν καταλήφθηκε ἀπὸ τὸν τακτικὸ Ὀθωμανικὸ στρατὸ τοῦ Ὀρχὰν ἢ τοῦ Μουρὰτ ἀλλὰ ὅτι ἦταν ἡ μεγαλύτερη ἐπιτυχία τῶν ἀνεξάρτητων μουσουλμάνων πολεμάρχων οἱ ὁποῖοι προηγοῦνταν, παγίως, τῶν τακτικῶν ὀθωμανικῶν στρατευμάτων.

Μετὰ τὸ Διδυμότειχο, οἱ Ὀθωμανοὶ ἐκμεταλλευόμενοι τὴν τραγικὴ κατάσταση στὴν ὁποία εἶχε περιέλθει, ἀπὸ κάθε ἄποψη, ἡ ἄλλοτε πανίσχυρη αὐτοκρατορία τῶν Ρωμαίων, στράφηκαν πρὸς βορρὰν καὶ κατέλαβαν τὴ μία μετὰ τὴν ἄλλη ὅλες σχεδὸν τὶς ὀχυρωμένες πόλεις τῆς μείζονος Θράκης, φτάνοντας ἕως τὴν Φιλιππούπολη, τὴν ὁποία ἐκπόρθησαν τὸ 1363 ἢ τὸ 1364.

Μὲ τὴν ἐμφάνισή του στὴν Θράκη ὁ Μουράτ, ἔβαλε στόχο τὴν κατάκτηση καὶ τῆς ἀνατολικῆς Θράκης. Πρῶτα προσπάθησε καὶ κατάφερε νὰ κατακτήσει τὴν Πάνιδο ἡ ὁποία παραδόθηκε ἑκούσια στοὺς Ὀθωμανοὺς κατακτητές. Τὴν ἴδια τύχη εἶχε καὶ ἡ Τυρολόη, ἡ ὁποία ὅμως προέβαλλε ἰσχυρὴ ἀντίσταση, γεγονὸς ποὺ σήμαινε τὴν ἔναρξη καταστροφῶν στὴν πόλη, ὕστερα ἀπὸ τὴν κατάληψή της. Στὸ ζήτημα τῆς κατάληψης τῆς μεγαλύτερης καὶ ἐμβληματικότερης πόλης τῆς Θράκης, τῆς Ἀδριανούπολης, οἱ ἀπόψεις διίστανται καὶ οἱ προτεινόμενες χρονολογίες ἀπὸ τοὺς σύγχρονους ἐρευνητὲς εἶναι μεταξὺ τοῦ 1361, ὕστερα ἀπὸ ἀποτυχημένη ἔξοδο τῶν πολιορκημένων Βυζαντινῶν στρατιωτῶν, καὶ τοῦ 1369, μὲ κοινὸ τόπο ὅτι ἡ ἅλωση τῆς Ἀδριανούπολης ἐπέφερε ἕναν ἰσχυρὸ κλονισμὸ στὴν ἐπιβίωση τοῦ ἑλληνορθόδοξου πληθυσμοῦ τῆς περιοχῆς.

Ἡ δημοτικὴ μνημονικὴ μούσα, ἡ σοφὴ καὶ πονεμένη, πέρα καὶ πάνω ἀπὸ τὶς διαφωνίες τῶν ἱστορικῶν γιὰ τὴν ὀρθὴ χρονολόγηση, ἔμεινε στὴν οὐσία, στὸ «κοῦρσος τῆς Ἀντριανοῦς»:

Τ' ἀηδόνια τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὰ πουλιὰ τῆς Δύσης
κλαίγουν ἀργά, κλαίγουν ταχιά, κλαίγουν τὸ μεσημέρι,
κλαίγουν τὴν Ἀντριανούπολη τὴν πολυκρουσεμένη,
ὅπου τήν ἐκρουσέψανε τὶς τρεῖς γιορτὲς τοῦ χρόνου·
τοῦ Χριστουγέννου γιὰ κηρί, καὶ τοῦ Βαγιοῦ γιὰ βάγια,
καὶ τῆς Λαμπρῆς τὴν Κυριακὴ γιὰ τὸ Χριστὸς ἀνέστη.

Τὸ 1360, ὁ στρατὸς τοῦ Μουρὰτ κατέκτησε καὶ ἄλλες σημαντικὲς πόλεις ὅπως ἡ Μεσσήνη, ἡ Ἀρκαδιούπολη καὶ τὸ Βουλγαρόφυγον, γεγονὸς ποὺ πανικόβαλε τοὺς κατοίκους τῆς Κωνσταντινούπολης. Τώρα, ὁ Μουρὰτ θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι ἥσυχος, διότι ἐξασφάλισε ὅτι δὲν θὰ δεχόταν ἐπίθεση στὰ μετόπισθέν του. Οἱ Ὀθωμανοί, ἔχοντας πλέον ἐγκατασταθεῖ μόνιμα στὴν Θράκη, συνέχισαν τὶς ἐπιθέσεις μὲ ἀμείωτη ἔνταση καὶ κατέστρεφαν ὅποια πόλη τοὺς ἀντιστεκόταν. Τὸ 1364 οἱ ἀνεξάρτητοι μὴ Ὀθωμανοὶ πολεμιστὲς μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν ἐξωμότη Ἐβρενὸς μπέη, γόνο τῆς οἰκογενείας τῶν χριστιανῶν Ἀβρανέζηδων, κατέλαβε τὴν Κομοτηνή. Τὸ 1365, ὁ ὀθωμανικὸς στρατὸς κατάφερε νὰ κυριεύσει τὴν εὐρύτερη περιοχὴ τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν.

Ἔτσι, εἴκοσι μόλις χρόνια μετὰ ἀπὸ τὴν πρώτη ἐγκατάσταση τῶν Ὀθωμανῶν στὴν Θράκη, ἡ βυζαντινὴ κυριαρχία περιορίστηκε οὐσιαστικὰ σὲ ὁρισμένα μικρὰ φρούρια ποὺ βρίσκονταν στὰ παράλια τῆς Προποντίδας, τὴν Σηλυβρία, τὴν Ἡράκλεια καὶ τοὺς Ἐπιβάτες.

Μὲ βάση ὅλα ὅσα ἐκτέθηκαν, οἱ Ὀθωμανοί, ἀφοῦ πέτυχαν σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα νὰ θέσουν ὑπὸ τὸν ἀπόλυτο στρατιωτικό τους ἔλεγχο ἐν συνόλῳ τὴν γεωγραφικὴ ἑνότητα τῆς Θράκης, ἐφάρμοσαν ἕνα εὐρύτατο πρόγραμμα ἐποικισμοῦ της μὲ συμπαγεῖς μάζες Τουρκομάνων, ἄλλως Γιουρούκων, δηλαδὴ ἑτεροδόξων, ἐπὶ τὸ πλεῖστον, κεντροασιατικῆς καταγωγῆς νομαδικῶν πληθυσμῶν, οἱ ὁποῖοι προέρχονταν ἀπὸ τὴν Μικρὰ Ἀσία, καὶ τοὺς ἐγκατέστησαν, ἐπιλεκτικά, στὶς εὔφορες πεδινὲς περιοχές, παρέχοντάς τους καὶ κάποια οἰκονομικὰ μέσα, προκειμένου νὰ παραμείνουν μόνιμα. Ταυτόχρονα, ἀδελφότητες ἤ, ἂν προτιμᾶτε, τάγματα δερβίσηδων ἄρχισαν νὰ διατρέχουν ὁλόκληρη τὴν Θράκη, ἐμπεδώνοντας τὴν ἰσλαμικὴ κυριαρχία. Ἡ ἔντονη αὐτὴ προσηλυτιστικὴ δράση τῶν δερβίσηδων, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ἀπογοήτευση τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν ἐξαιτίας τῆς ἀδυναμίας τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων νὰ τοὺς προστατέψουν ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν παρουσία πολλῶν αἱρετικῶν χριστιανῶν στὰ ὀρεινὰ τῆς Ροδόπης καὶ τὴν βόρεια Θράκη, τῶν γνωστῶν ὡς Βογομίλων, εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα, πολυάριθμες ὁμάδες τοῦ γηγενοῦς πληθυσμοῦ νὰ μεταστραφοῦν στὸ Ἰσλὰμ εἴτε κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ὀθωμανικῆς κατάκτησης, εἴτε ἀμέσως μετὰ ἀπὸ αὐτήν. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ περίπτωση τῶν Πομάκων τῆς Ροδόπης, πού, σύμφωνα μὲ τὶς πηγές, ἐξισλαμίστηκαν σταδιακὰ καὶ καθ' ὁμάδες, ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 14ου ἕως τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος.

Τὴν πολιτικὴ τοῦ ἐξισλαμισμοῦ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων καὶ κωμοπόλεων διευκόλυνε καὶ τὸ ὁλοένα καὶ περισσότερο αὐξανόμενο, προαναφερθέν, ρεῦμα Τουρκομάνων ἐποικιστῶν οἱ ὁποῖοι, σὲ πολλὲς περιπτώσεις, ἐπιδοτοῦνταν ἀπὸ τὸ ὀθωμανικὸ κράτος, γιὰ νὰ ἐγκατασταθούν στὰ ἀστικὰ κέντρα τῆς Θράκης. Μὲ τὸ ἴδιο σθένος οἱ Ὀθωμανοὶ ἐπιδόθηκαν στὸν ἐξισλαμισμὸ τῶν ὀρεινῶν περιοχῶν, μὲ τὸ ἰδιάζον χαρακτηριστικό, ὅτι γιὰ τὶς περιοχὲς αὐτὲς χρησιμοποίησαν ἰδιαιτέρως τοὺς Μπεκτασῆδες δερβίσηδες, ὡς πιὸ πρόσφορο μέσο, γιὰ τὴν ὑλοποίηση τῆς πολιτικῆς αὐτῆς. Ἡ ἐπιλογὴ τῶν Μπεκτασήδων γιὰ

τὸν ρόλο αὐτὸ βασιζόταν στοὺς ἑξῆς δύο κύριους λόγους: πρῶτον, αὐτοί, ἀκολουθώντας τὴν συνήθεια τῶν Τουρκομάνων, προτιμοῦσαν ὡς τόπο διαμονῆς τους τὶς ὀρεινὲς περιοχὲς καί, δεύτερον, οἱ Μπεκτασῆδες εἶχαν ὁρισμένες προτιμήσεις πρὸς τοὺς αἱρετικοὺς χριστιανοὺς καὶ ἰδιαίτερα πρὸς τοὺς Παυλικιανούς, τοὺς Μασσαλιανοὺς καὶ Βογομίλους, κατάλοιπα τῶν ὁποίων ἐξακολουθοῦσαν νὰ ὑπάρχουν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη μεταξὺ τῶν ὀρεσίβιων πληθυσμῶν τῆς δυτικῆς Θράκης.

Ἡ παραπάνω πολιτική, ἐκπορευόμενη ἐκ μέρους τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας τῶν σουλτάνων, ἐξασφάλιζε τὴν ἐπιτυχία τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ προγράμματος τοῦ ἐκτουρκισμοῦ καὶ τοῦ ἐξισλαμισμοῦ. Ἰδιαίτερη ἔμφαση, ἐν προκειμένω, πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ στὴν ἔννοια τοῦ θρησκευτικοῦ συγκρητισμοῦ, δηλαδὴ τοῦ προϊόντος τῆς ἕνωσης τῶν δύο διαφορετικῶν θρησκευτικῶν παραδόσεων ποὺ ἐξομοιώνονται μεταξύ τους, στὴν περίπτωσή μας τοῦ λαϊκοῦ, μυστικιστικοῦ, σιιτικοῦ Ἰσλὰμ καὶ τῆς ἀνατολικῆς Ὀρθόδοξης παράδοσης, δίνοντας ὡς ἀποτέλεσμα τὴν γέννηση ἑνὸς νέου εἴδους, ὑβριδικῆς τελετουργικῆς λατρείας καὶ μὲ τὰ δύο στοιχεῖα συνυπάρχοντα. Ὡς ἐκ τούτου, ὁ θρησκευτικὸς συγκρητισμὸς εἶναι μία διαδικασία ποὺ συμβαίνει, βραδέως καὶ ἀνεπαισθήτως, ὅταν δύο θρησκευτικὲς παραδόσεις συμβιώνουν, μέσῳ κατάκτησης ἢ ἄλλως πως. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοια, ἡ συνάντηση μεταξὺ τῶν δύο παραδόσεων δημιούργησε ἕνα ἀρχικὸ σὸκ ποὺ ἐπιλύθηκε μέσῳ μίας σταδιακῆς διαδικασίας στέγασης καὶ ἀφομοίωσης, καθὼς ἡ στέγαση εἶναι ἡ κατάσταση τῆς συνείδησης τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ κυριάρχου ἄλλου καὶ ἡ ἀφομοίωση περιλαμβάνει τὴν σύντηξη καὶ τῶν δύο παραδόσεων.

Συνεπῶς, ὁ συγκρητισμὸς τῶν Μπεκτασήδων καὶ τῶν ἄλλων ἑτεροδόξων δερβισικῶν ταγμάτων ἀποτελοῦσε εὐνοϊκὴ προϋπόθεση, ἕνα εἶδος γέφυρας, γιὰ τὸν ἐξισλαμισμὸ τῶν χριστιανῶν. Οἱ τελευταῖοι, προσχωρώντας στὸν Μπεκτασισμὸ μποροῦσαν νὰ διατηρήσουν καὶ δικά τους ἤθη καὶ ἔθιμα, ἀκόμη καὶ πολλοὺς τύπους ἀπὸ τὴν λατρευτική τους ζωή. Ταυτόχρονα, ἀπολάμβαναν τὴν προστασία καὶ τὰ διακριτὰ προνόμια ποὺ τοὺς ἀπέδιδε ἡ ἰδιότητα τοῦ μουσουλμάνου.

Γιὰ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους, οἱ Μπεκτασήδες καὶ ὅσες ἄλλες ἑτερόδοξες ὁμάδες δερβίσηδων εἶχαν τὶς ἴδιες ἀντιλήψεις μὲ αὐτούς, ὅπως οἱ Καλεντερήδες, οἱ Χαλβετήδες ἢ οἱ Βεφαήδες, ἀποτελοῦσαν τὸ καλύτερο μέσο γιὰ τὴν προσέλκυση χριστιανικῶν πληθυσμῶν μὲ τὸ μέρος τοῦ κράτους καὶ τὸν βαθμιαῖο ἐξισλαμισμό τους. Ἂς σημειωθεῖ ἐπιπρόσθετα, ὅτι ἡ θεολογικὴ κατήχηση τῶν χριστιανικῶν γεωργοκτηνοτροφικῶν πληθυσμῶν, ἀναλφαβήτων στὴν συντριπτική τους πλειονότητα, προφανῶς δὲν ὀφειλόταν στὴν ἐγγράμματη παιδεία τους ἀλλὰ στὴν πρακτικὴ συμμετοχή τους στὴν λατρεία καὶ στὴν ὀπτικοποίηση τοῦ εἰκονογραφικοῦ κύκλου, ἐφόσον δὲ τὸ γνώριμο καὶ ἀρχετυπικὸ μέρος αὐτῶν τῶν στοιχείων ἦταν ἀποδεκτὸ καὶ σεβαστὸ στοὺς ποικιλώνυμους δερβισικοὺς τεκκέδες, τοῦτο ἀποτελοῦσε ἐξαιρετικὰ διευκολυντικὸ παράγοντα.

Ὁλοκληρώνοντας τὸ οὐσιωδέστατο αὐτὸ μέρος περὶ τῶν ἐξισλαμισμῶν, πρέπει νὰ ὑπενθυμίσουμε ὅτι αἰτία τους δὲν ἦταν πάντοτε ἡ ἐνστικτώδης αὐτοσυντήρηση τῶν πιεζομένων χριστιανῶν ἢ ἡ παγίδευση στοὺς μηχανισμοὺς τοῦ συγκρητισμοῦ. Σὲ πολλὲς περιπτώσεις, ἡ αἰτία τῆς μεταστροφῆς τῶν χριστιανῶν στὸν μουσουλμανισμὸ δὲν ἦταν ὁ φόβος γιὰ τὴν ζωὴ ἀλλὰ τὰ δελεαστικὰ μέσα ποὺ χρησιμοποιοῦσαν οἱ Ὀθωμανοὶ γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτό, ὅπως στὴν περίπτωση τῶν χριστιανῶν γαιοκτημόνων, τῶν στρατιωτικῶν ἢ καὶ ἄλλων προσώπων, μελῶν τῶν παλαιότερων ἀνώτερων διοικητικῶν στρωμάτων ποὺ νέμονταν τὴν ἐπαρχιακὴ ἐξουσία. Εἰδικὰ γιὰ τοὺς χριστιανοὺς γαιοκτήμονες, ἐφόσον δέχονταν νὰ εὐθυγραμμισθοῦν μὲ τὴν πολιτική τους, οἱ Ὀθωμανοὶ τοὺς ἐπέτρεπαν νὰ διατηρήσουν ὅλα τὰ προνόμια ποὺ εἶχαν καὶ προηγουμένως, μὲ τὴν βασικὴ προϋπόθεση νὰ εἶναι ἐξακριβωμένο ὅτι ἀνῆκαν στοὺς γαιοκτήμονες ἢ στοὺς στρατιωτικοὺς τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς ἢ ὅτι ἦταν ἀπόγονοί τους. Ὅταν συγκέντρωναν τὶς προϋποθέσεις αὐτές, ἀποκτοῦσαν τὴν προσωνυμία καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ σπαχῆ, δηλαδὴ τοῦ ἐφίππου ἀξιωματικοῦ ποὺ ἀμειβόταν ἀπὸ τὸν σουλτάνο μὲ γαιοπροσόδους, ἔναντι τῆς παροχῆς τῶν στρατιωτικῶν τοῦ ὑπηρεσιῶν σὲ καιρὸ πολέμου.

Ὅλες αὐτὲς οἱ συνθῆκες ἐπέφεραν, βεβαίως, καὶ ἀνυπέρβλητες δυσκολίες στὸ ἐπίπεδο τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοίκησης καὶ διαποίμανσης, καθὼς ἡ Θράκη ἐπιβαρυνόταν ἀπὸ τὴν συνεχιζόμενη, πολιτικὴ ἀποσταθεροποίηση καὶ οἱ ἐξόχως

ἀνώμαλες συνθῆκες ἀπομάκρυναν ἀπὸ τὶς ἕδρες τους καὶ ἀπὸ τὸν ποιμαντικό τους ρόλο, ἀκόμη καὶ ὡς φυσικὴ παρουσία, τοὺς χριστιανοὺς ἱεράρχες. Σὲ πολλὲς τῶν περιπτώσεων, οἱ Ὀθωμανοὶ ἐξεδίωκαν τὸν κλῆρο καὶ ἄλλες φορὲς ἐμπόδιζαν τοὺς μητροπολίτες νὰ εἰσέλθουν στὶς ἐκκλησιαστικές τους ἕδρες. Κατὰ συνέπεια, οἱ ἑλληνορθόδοξες κοινότητες ἀπορφανίζονταν ἐπὶ μακρὸν ἀπὸ τὴν πνευματική τους ἡγεσία. Τὸ γεγονὸς αὐτοῦ τοῦ ἀποπροσανατολισμοῦ λόγῳ μὴ καθοδήγησης, καθὼς σὲ κάποιες περιφέρειες οἱ μητροπολίτες ἢ οἱ ἐπίσκοποί τους τελοῦσαν ἐν ἀπουσίᾳ ἀκόμη καὶ γιὰ τριάντα πέντε χρόνια, προκαλοῦσε σοβαρὰ προβλήματα στὸ ποίμνιο, ἐμπόδιζε τὶς χειροτονίες καὶ ὁδηγοῦσε σὲ χαλάρωση τὴν κοινωνικὴ συνοχὴ καὶ τοὺς πολιτιστικοὺς δεσμούς, τὴν ἀλληλεγγύη, τὴν τέλεση μυστηρίων ἢ λειτουργικῶν πράξεων καὶ τελετουργιῶν.

Ἡ ἀπάντηση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στὰ δεινὰ τῆς ἐμπερίστατης Ἐκκλησίας στὴν Θράκη, μὲ δεδομένη καὶ τὴν πρότερη κατάσταση ποὺ διαμορφώθηκε λόγῳ τῶν βυζαντινῶν ἐμφυλίων πολέμων, στὰ μέσα τοῦ 14ου αἰώνα, μὲ τὴν προϊοῦσα ἀμυντικὴ καὶ κοινωνικο-οικονομικὴ κατάρρευση, μπορεῖ συνάμα νὰ ἑρμηνεύσει τὸ γεγονός, ὅτι ἡ παρουσία τῶν χριστιανῶν ἀποδυναμώθηκε ἀριθμητικὰ καὶ ποιοτικὰ στὶς ἐν λόγῳ ἐπαρχίες, στὸν βαθμὸ ποὺ ἡ ραγδαία μουσουλμανικὴ ἰσχυροποίηση αὐτῆς τῆς κρίσιμης ἑκατονταετηρίδος ἐπέφερε τὴν ἀπίσχναση τῆς χριστιανικῆς παρουσίας.

Ξεκινώντας τὴν ἐξήγηση τῶν ἀνωτέρω, λίγο ἀναλυτικότερα, ὀφείλουμε νὰ ἐπισημάνουμε ἐν συντομίᾳ ὁρισμένα καίρια σημεῖα τῆς διοικητικῆς ἀναδιάταξης-ἀναδίπλωσης στὴν ὁποία ἦταν ὑποχρεωμένο νὰ προβεῖ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο στὴν Κωνσταντινούπολη, προκειμένου νὰ «οἰκονομήσει» τὴν νέα κατάσταση ποὺ προέκυψε ἀπὸ τὴν ἀκατάσχετη ὁρμὴ τῶν ὀθωμανικῶν-μουσουλμανικῶν κατακτήσεων καὶ τὴν συνεπαγόμενη συρρίκνωση τοῦ χριστιανικοῦ στοιχείου, λόγῳ τῶν ἐξισλαμισμῶν καὶ τῶν πρωτοφανῶν γιὰ τὴν περιοχὴ συνθηκῶν ὑπαγωγῆς στὸ καθεστὼς τοῦ μὴ μουσουλμάνου κατοίκου σὲ ἐπαρχίες, ὅπου ἴσχυε τὸ ἱερονομικὸ πλαίσιο.

Ὑπὸ αὐτὲς τὶς συνθῆκες βρέθηκαν οἱ Μητροπόλεις τῆς Θράκης, ὥστε ἡ διοικητικὴ ἀναδιάταξη κατέστη ἀναγκαία καὶ ἔλαβε τὴν μορφὴ τῆς σύμπτυξης Μητροπόλεων «κατ᾽ ἐπίδοσιν» καὶ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ καθεστῶτος τῆς Ἐξαρχίας.

Κατὰ τὸ μὲν πρῶτο, μητροπόλεις μὲ ἐλάχιστο χριστιανικὸ πληθυσμὸ ὑπάγονταν σὲ ἄλλες, ἰσχυρότερες, ὥστε οἱ νέες ἐπαρχίες νὰ ἔχουν μεγαλύτερες δυνατότητες αὐτοσυντήρησης καὶ ἐπιβίωσης. Ὁ θεσμὸς τῆς Ἐξαρχίας σήμαινε τὴν ἀπ' εὐθείας ὑπαγωγὴ στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ἐπαρχιῶν ἢ μεμονωμένων οἰκισμῶν μὲ τὸν διορισμὸ Ἐξάρχων καὶ στόχο ἴδιο μὲ ἐκεῖνον τῆς «ἐπιδόσεως».

Παρ' ὅλα τὰ ἀδύναμα σημεῖα, ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ μέτρου τῆς ἐπιδόσεως, ἤδη ἀπὸ τὸν 11ο αἰώνα καὶ ἰδίως τὸν 14ο, φαίνεται ὅτι ἦταν ἐπιβεβλημένη, καθὼς ἡ πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ κατάρρευση τοῦ Βυζαντίου εἶχε ἀναπόφευκτο ἀντίκτυπο καὶ στὴν ὁμαλὴ λειτουργία τῶν ἐκκλησιαστικῶν θεσμῶν ὁμοίως καὶ στὴν ἐκκλησιαστικὴ ὀργάνωση. Ἡ ἀνωτέρῳ πρακτικὴ ἀποκαλύπτει τὸ ἐγχείρημα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου νὰ διαφυλάξει, στὸ μέτρο καὶ τὸν βαθμὸ τοῦ δυνατοῦ, τὴν θεσμικὴ συγκρότηση τοῦ μητροπολιτικοῦ συστήματος μέσῳ προσωρινῶν ἀποφάσεων ὑπὸ συνθῆκες στὶς ὁποῖες ἡ πνευματική, κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ λειτουργία ποὺ ἀνέκαθεν ἐπιτελοῦσαν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ταγοί, ἦταν, πολὺ πλέον ἀπὸ ποτέ, ἀπαιτητικές.

Παράδειγμα τῆς ἀνωτέρω ἀναλυθείσας μέριμνας στὴν ὑπ' ἐμὲ Ἱερὰ Μητρόπολη, εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι, ἤδη ἀπὸ τὸ ἔτος 1365, ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Φιλόθεος Κόκκινος ἐκχώρησε, τὴν «διοίκησιν καὶ διεξαγωγὴν» τῶν πατριαρχικῶν δικαίων τῆς Θάσου στὸν ἀρχιεπίσκοπο Μαρωνείας καὶ τὰ ἀνάλογα «πατριαρχικὰ δίκαια» ὑπῆρχαν καὶ στὴν περιοχὴ τοῦ Νευροκοπίου, τὰ ὁποῖα ἐκχωρήθηκαν στὸ ἴδιο πρόσωπο. Ἡ συγχώνευση τόσο ἀπομακρυσμένων γεωγραφικὰ ἐκκλησιαστικῶν περιφερειῶν ὑπὸ τὸν Μαρωνείας καταδεικνύει ἐπακριβῶς τὴν οὐσία τῶν προηγουμένων διαπιστώσεων.

Ὡστόσο, ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι στὴν Θράκη δὲν ἐπαναλήφθηκε στὴν ἴδια ἔνταση ἡ μακρόσυρτη καὶ πλέον ἐπώδυνη διαδικασία ἐξισλαμισμοῦ καὶ ἀφελληνισμοῦ, ποὺ παρατηρήθηκε στὴν Μικρὰ Ἀσία ἀπὸ τὸν 11ο ἕως καὶ τὸν 15ο αἰώνα. Παρὰ τὶς καταστροφὲς ποὺ ὑπέστη ἡ εὐρύτερη Θράκη, ἐξαιτίας τῶν μακροχρόνιων πολεμικῶν συγκρούσεων, παρὰ τὸν συστηματικὸ ἐποικισμό της μὲ τουρκομάνους καὶ παρὰ τὶς ἐπιτυχεῖς, ὡς ἕνα βαθμό, προσπάθειες ἐξισλαμισμοῦ τῶν χριστιανῶν, σημαντικὸ μέρος τῶν κατοίκων διατήρησε τόσο τὴν ὀρθόδοξη πίστη του, ὅσο καὶ τὴν μητρική του γλώσσα. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ

ἐπιβεβαιώνεται πλήρως ἀπὸ τὴν παρουσία καθ' ὅλη τὴν διάρκεια τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας ἀρκετῶν ἐκκλησιαστικῶν διοικητικῶν κέντρων σὲ ὁλόκληρη τὴν Θράκη. Φυσικῷ τῷ λόγῳ, οἱ χριστιανοὶ τῆς περιοχῆς, τρόπον τινά, ἀποσύρθηκαν σὲ κέντρα μὲ ἤδη ὑπάρχουσες συμπαγεῖς χριστιανικὲς κοινότητες, εἴτε στὸ παραλιακὸ μέτωπο εἴτε στὰ μεσόγεια, ἐπὶ παραδείγματι στὴν δυτικὴ Θράκη, στὶς μητροπολιτικὲς ἕδρες τῆς Μαρωνείας ἢ τῆς Ξάνθης καὶ Περιθεωρίου, ἀκόμη στὰ Ἄβδηρα, τὴν Γρατσιανοῦ καὶ τὴν Μάκρη.

Συνέπεια ὅλων τῶν προηγουμένων ἦταν ὅτι ἡ ὀθωμανικὴ κυριαρχία στὴν Θράκη ξεκίνησε ἕναν αἰώνα πρὶν ἀπὸ τὴν κατάληψη τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀπὸ τὴν ἔναρξή της δημιουργήθηκαν καὶ οἱ προϋποθέσεις τῆς περαιτέρω πορείας της στὸν χρόνο. Παράλληλα, ἡ Ἐκκλησία ἦταν ἐκείνη ποὺ κατ' οὐσίαν ἐπέτυχε, στὸ μέγιστο δυνατὸ βαθμό, τὴν διατήρηση τῆς συνοχῆς τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν στὴν περιοχή. Μποροῦμε, ἐδῶ, νὰ σημειώσουμε πὼς ἡ πτώση τῆς Πόλης στοὺς Ὀθωμανοὺς ἀποκατέστησε τὴν ἑνότητα τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν μὲ τὴν πνευματική τους ἐξουσία, καθώς, μέχρι τότε, τὸ πατριαρχικὸ κέντρο καὶ οἱ ὑποκείμενοι στὴν πνευματική του δικαιοδοσία ἀνῆκαν σὲ διαφορετικὲς ἐπικράτειες καὶ μάλιστα εὑρισκόμενες μεταξύ τους σὲ ἐμπόλεμη κατάσταση, γεγονὸς ποὺ δημιουργοῦσε σωρεία προβλημάτων τόσο σὲ διοικητικό, ὅσο καὶ σὲ πνευματικὸ ἐπίπεδο στὴν διαχείριση τῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων.

Μετὰ τὴν ἅλωση τῆς Πόλης, πλέον ὁ ρόλος τῆς Ἐκκλησίας, ὑπαγομένης ἐξ ὁλοκλήρου στὸ ὀθωμανικὸ κρατικὸ μόρφωμα, νομιμοποιήθηκε μέσῳ τῆς κάθετης διαστρωμάτωσης τῆς ὀθωμανικῆς κοινωνίας μὲ κριτήριο τὴν θρησκεία ἢ τὸ δόγμα καὶ τὴν ὀργάνωση τῶν ὑπηκόων μὲ τὸ σύστημα τῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων, τῶν ἐπονομαζόμενων μιλλέτ. Ὅπως καὶ σὲ ὅλες τὶς ὀθωμανικὲς ἐπαρχίες, ἔτσι καὶ στὴν Θράκη, τὸ κύριο γνώρισμα τοῦ συστήματος ἦταν ἡ πλήρης διάκριση τῆς μίας θρησκευτικῆς κοινότητας ἀπὸ τὴν ἄλλη. Μολονότι ὑπῆρχαν ἀρκετὲς ὁριζόντιες ἀλληλεπιδράσεις στὸ πλαίσιο τῶν κοινωνικῶν τάξεων, ὁ διαχωρισμὸς ἦταν ὁλοκληρωτικός. Στὴν πραγματικότητα, κάθε τέτοια κοινότητα ὑπῆρχε ὡς περίκλειστη καὶ ἐσωτερικὰ αὐτόνομη δομή, ἐνῶ οἱ ὑπηρεσίες προσφέρονταν ἀπὸ ἀξιωματούχους τοῦ μιλλέτ, κληρικοὺς ἢ λαϊκούς,

πρὸς τὰ μέλη καὶ ἡ καθημερινὴ δράση τῆς κοινωνίας οὐσιαστικὰ στηριζόταν σὲ αὐτὸ τὸ σύστημα.

Κάθε ξεχωριστὸ μιλλέτ, ἐν προκειμένῳ τὸ Ρωμέικο-Ὀρθόδοξο, προσέφερε στὰ μέλη του σχεδὸν ὅλες τὶς ὑπηρεσίες καὶ τὰ ἀγαθά. Αὐτὸ ἐνίσχυε τόσο τὴν ἀποκλειστικότητα τοῦ θεσμοῦ, ὅσο καὶ τὴν νομιμοφροσύνη τῶν μελῶν του. Ἀπὸ τὴν στιγμὴ ποὺ ἡ ὀθωμανικὴ διοίκηση δὲν ἐπιχείρησε νὰ συναλλαγεῖ ἀπευθείας μὲ πρόσωπα, οἱ μόνες ἐλὶτ ποὺ ἀσκοῦσαν ἐπιρροὴ στοὺς πληθυσμοὺς ἦταν ἐκεῖνες τῶν κοινοτήτων. Στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ συστήματος οἱ ρόλοι καὶ οἱ δυνάμεις τῆς ὀργάνωσής του ἦταν σαφῶς περιγεγραμμένα καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψη τῶν ὑποχρεώσεων τῶν μελῶν ὅπως ἡ φορολογικὴ εἰσφορὰ καὶ ἡ νομιμοφροσύνη, καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς προσφορᾶς ἐκ μέρους τῆς κοινότητας κοινωνικῶν ὑπηρεσιῶν στὰ μέλη, ἤτοι σχολεῖα, δικαστήρια, στοιχειώδης κοινωνικὴ πρόνοια.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὴν θρησκευτικὴ συνείδηση καὶ τὴν διατήρηση καὶ ἐπιβίωση τῶν Ρωμιῶν τῆς Θράκης διαμέσου τῆς νομιμοποίησης τοῦ συστήματος τῶν μιλλέτ, ἡ ἴδια ἡ ἱστορική τους μνήμη, μορφοποιημένη σὲ προφορικὴ παράδοση, συνετέλεσε τὰ μέγιστα στὴν συνοχή τους, μέσα ἀπὸ τὴν διαδοχὴ τῶν γενεῶν.

Ἀγαπητοὶ πατέρες,

Ἐλλογιμώτατοι Κύριοι καθηγητές,

Κυρίες καὶ Κύριοι

στὴν «τέλεια καταιγίδα» τῆς ἑκατονταετηρίδος ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 14ου ἕως καὶ τὰ μέσα τοῦ 15ου αἰῶνος, μετὰ καὶ τὴν ἅλωση τῆς Βασιλίδος τῶν πόλεων, ὁ Ὀρθόδοξος Θρακικὸς Ἑλληνισμός, στὴν καρδιὰ τῆς αὐτοκρατορίας τῶν πιστῶν ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ Βασιλέων τῶν Ρωμαίων, κατῆλθεν ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς, πλὴν συνέτριψε τοὺς αἰωνίους μοχλούς. Διαμέσου τῶν σκοτεινῶν αἰώνων, συσπειρωμένος γύρω ἀπὸ τὴν Μεγάλη Ἐκκλησία καί, ἐμφορούμενος ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ πίστη τῶν Πατέρων, ἐπέζησε, ἀνένηψε καὶ ἀνέστη. Χρειάστηκε ὅμως μόνον ἕνας μήνας, ὁ Νοέμβριος τοῦ 1922, ὥστε καὶ πάλι νὰ εἰσέλθει στὸ «εἰκοστὸ σκοτάδι», γιὰ νὰ ἐπικαλεστῶ τὸν ἀλληγορικὸ ποιητικὸ λόγο. Ἡ ἀνατολικὴ Θράκη ἀπωλέσθηκε ἄδικα καὶ δραματικά, κατὰ τὴν ἐπιταγὴ τῶν ἀρχόντων τῆς γῆς, «οἷς οὐκ ἔστι σωτηρία».

Πρὸς ὅλα αὐτὰ ὅμως, ἐπιτρέψτε μου, ἐν κατακλεῖδι, νὰ σᾶς μεταφέρω τὴν προσωπικὴ πείρα μου ἀπὸ τὴν διακονία καὶ τὴν ποιμαντορία σὲ δύο θρακικὲς Μητροπόλεις. Ὁ εὐλογημένος λαὸς ποὺ ὁ ἅγιος Θεὸς μοῦ ἐμπιστεύθηκε νὰ ὑπηρετήσω, ἀπόγονοι προσφύγων στὴν συντριπτικὴ πλειονότητά τους, εὐλαβής, φιλότιμος καὶ φιλόπονος, κρατᾶ στὴν μνήμη καὶ τὶς παραδόσεις του ζωντανὸ τὸν πολιτισμὸ τῆς ἀλησμόνητης πατρίδας του ἀλλὰ εἶναι καὶ συμφιλιωμένος μὲ τὸ παρὸν καὶ συμβιώνει μὲ τὸ σύνοικο στοιχεῖο ὄχι ἁπλῶς ἀμνησίκακα καὶ εἰρηνικά, παρὰ συνεργάζεται μαζί του ἁρμονικά, τὸ συμπονᾶ καὶ συναναστρέφεται μὲ αὐτό, μέσα σὲ συνθῆκες πλήρους ἰσοτιμίας καὶ συναλληλίας.